

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського

державного університету

імені Володимира Винниченка

доктор юридичних наук, професор

Євген СОБОЛЬ

«14» грудня 2023 року

**ВИСНОВОК****про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації**на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині
(друга половина XIX – початок XX століття)»

здобувача ступеня доктора філософії

Васютинської Єлени Артурівни

за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Витяг з протоколу фахового семінару кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 14 грудня 2023 року

ПРИСУТНІ: 11 із 14 науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки та спеціальної освіти, а саме:

1. Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор.

2. Окольніча Тетяна Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

3. Савченко Наталія Сергіївна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

4. Філоненко Оксана Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

5. Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

6. Дубінка Микола Михайлович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

7. Завітренко Долларес Жораївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

8. Кашуба Людмила Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

9. Ляшенко Ростислав Олександрович, ст. викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

10. Нагорна Олена Василівна, ст. викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук.

11. Руденко Тетяна Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

На засіданні присутні:

1. Васютинська Єлена Артурівна, здобувач.

З присутніх науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки та спеціальної освіти 3 доктори наук та 8 кандидатів наук – фахівці за профілем представленої дисертації.

Голова засідання – Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор.

СЛУХАЛИ: Доповідь Васютинської Єлени Артурівни «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)», представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Науковий керівник – Філоненко Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 2 від 30.09.2019 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 16 від 26.06.2023 р.).

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження, виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказала науково-практичну значущість роботи, зазначила про впровадження результатів дослідження.

Авторка зазначила, що відповідно до першого завдання у дисертації з'ясовано ступінь вивчення проблеми, здійснено класифікацію джерельної бази та обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження.

Залежно від часу появи досліджень, їх характеру, питань, що порушуються в них, та відношення авторів до освіти євреїв виділяються три основні хронологічні періоди їх вивчення: перший – (друга половина XIX ст. – 1917 р.), другий – (1917 р. – кінець 1980-х рр.) та третій – (з початку 1990-х рр. до теперішнього часу).

Проаналізовані в дисертації праці систематизувались за двома основними підходами: хронологічним, проблемно-тематичним.

Визначення та застосування зазначених підходів до аналізу, класифікації та систематизації джерел дозволили організувати матеріал дослідження в певній послідовності, виділяючи з нього різні за змістом і завданнями окремі праці вчених та відтворити цілісну картину генези єврейської освіти Єлисаветградщини у другій половині XIX – на початку XX століття у теорії наукового знання.

Джерельна база впорядкована за критеріями, якими є походження, внутрішній зміст та зовнішня форма, а весь масив джерел з теми дослідження

розглянуто відповідно до типолого-видової класифікації: за типом – це писемні пам'ятки, за видом – документальні та наративні. За формальною ознакою – неопубліковані та опубліковані.

Методологічний базис дослідження сформовано сукупністю наукових підходів (цивілізаційний, системний, культурологічний та регіональний), які у своїй сукупності, доповнюючи один одного, характеризуються внутрішньою єдністю, взаємозалежністю й методологічними взаємозв'язками. Комплексне використання підходів, принципів та методів дозволило всебічно осмислити проблему дослідження, уникнути тенденційності та упередженості, здійснити науковий аналіз та узагальнення щодо еволюції єврейської освіти на теренах краю в означений історичний період.

Відповідно до другого завдання у дисертації обґрунтовано провідні соціокультурні передумови розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

З'ясовано, що друга половина XIX – початок XX століття стає періодом не тільки суспільного, наукового, національного відродження, а й часом стрімкого розвитку єврейської освіти. Виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців з різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій.

Відповідно до третього завдання розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Співіснування різних етносів було особливістю елисаветградської культури другої половини XIX – початку XX століття, воно спричинило до виникнення міжкультурних діалогів на території краю, чим сприяло поступовому змішуванню етнокультур та здійснювало вплив на формування культурно-освітнього життя Єлисаветградщини.

Визначено основні напрямки діяльності Єлисаветградської єврейської громади у галузі освіти: сприяння розширенню мережі навчальних закладів для дітей євреїв, матеріальне забезпечення освітніх установ, підвищення добробуту вчителів, поліпшення їхніх побутових умов, прагнення до загальної початкової освіти єврейських дітей, заохочення і підтримка учнів з незаможних прошарків населення, залучення широкої громадської допомоги в основному матеріальної для підтримки єврейського шкільництва.

Встановлено, що провідними чинниками розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період були: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської

ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю.

Відповідно до четвертого завдання схарактеризовано особливості діяльності різних типів єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині в окреслений історичний період.

З'ясовано, що у другій половині XIX – на початку XX століття на Єлисаветградщині складалася досить чітка, розгалужена система закладів освіти різного типу, рівня і форми власності, в яких здобували освіту євреї. Виявлено, що освіта єврейських дітей в різних навчальних закладах мала свої особливості й відмінності як за змістом, так і за формами її реалізації. Формування мережі єврейських шкіл було основою для національного і культурного відродження єврейського населення, що забезпечило підвищення загального показника освіченості мешканців краю. Виховуючи своїх дітей, євреї дбали не лише про загальну, але й релігійну освіту, не безпідставно вбачаючи в цьому надійні засади духовності. Основою духовного життя євреїв була іудейська релігія і система виховання й освіти, які тісно пов'язувалися одна з одною і були основними чинниками збереження єврейських культурних традицій.

Виявлено, що в означений період на території краю функціонували як державні так і приватні чоловічі й жіночі початкові єврейські навчальні заклади: талмуд-тори, хедери, колоніальні школи, державні єврейські навчальні заклади, училища третього розряду для хлопчиків і дівчаток та ін. Результати дослідження свідчать, що в них було збережене специфічне єврейське відношення до світу, а також формувалась у підростаючого покоління єврейська ідентифікація.

Промовистим показником високого рівня модернізації євреїв за освітнім фактором на території краю в означений період було значне збільшення кількості єврейських учнів у всіх типах світських навчальних закладів як державних, так і приватних. Діти євреїв здобували освіту не лише в єврейських навчальних закладах, але й становили значну частку учнів серед інших освітніх закладів краю.

Єврейське населення краю було тією етнічною групою, що проявляло високу активність у справі створення приватних навчальних закладів. Доведено, що єврейські приватні освітні заклади мали більше переваг у порівнянні з іншими навчальними закладами, тому що процес навчання здійснювався вчителями, що мали спеціальні свідоцтва і були достатньо підготовленими, більш якісними та змістовнішими були й навчальні програми, якими передбачалось не тільки вивчення загальнообов'язкових предметів, а й вивчення додатково іноземних мов, музики та інших. Приміщення для приватних шкіл були більш пристосовані для зайняття учнів і відповідним чином обладнані. Це було можливе завдяки благодійності спроможних єврейських громадян, єврейських товариств, які сприяли відкриттю цих закладів та надавали їм фінансову та організаційну підтримку.

З'ясовано, що спонукальним мотивом до започаткування професійної освіти на Єлисаветградщині були нагальні потреби єврейської громади краю. Особливості національно-господарської спеціалізації єврейства обумовили його велику цікавість до комерційної освіти, яку навчальні заклади професійного спрямування краю. Прикметною ознакою діяльності цих закладів була практична спрямованість навчання. Комерційна освіта приваблювала єврейство можливістю її подальшого практичного застосування за умов межі осілості.

В умовах зростання попиту на професійну музичну освіту в Єлисаветграді відкриваються приватні професійні музичні навчальні заклади, де значну частку учнів становили євреї. Діяльність приватних музичних шкіл стала міцним підґрунтям у становленні професійної музичної освіти краю, компенсуючи відсутність спеціалізованих музичних освітніх установ.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує дослідження життя та громадсько-педагогічна діяльність видатних представників єврейської громади краю.

По доповіді було задано **9 запитань**, на які доповідачка дала правильні і ґрунтовні відповіді. Питання задавали:

Рацун А. Б., кандидат педагогічних наук, професор. Шановна Єлено Артурівно, поясніть як регіональний підхід сприяв реалізації завдань дослідження?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Регіональний підхід дав можливість використання краєзнавчого матеріалу, зокрема історії поселень, колонізаційних процесів у краї, а також здобутків інших наукових напрямів, як етнології, урбаністики, історичної географії тощо. Оскільки провідним завданням регіоналістики є дослідження регіону як цілості, аналіз характеру колонізаційних, модернізаційних, міграційних, соціальних, демографічних та інших процесів, то застосування цього підходу вважається нам обґрунтованим. Регіональний підхід передбачав опрацювання архівних матеріалів, які надали об'єктиву інформацію щодо соціально-економічних, культурно-освітніх процесів в єврейській громаді в краї.

Рацун А. Б., кандидат педагогічних наук, професор. Шановна Єлено Артурівно, конкретизуйте, як здійснювалася традиційна єврейська освіта на Єлисаветградщині в досліджуваний період.

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Важливим елементом традиційної єврейської освіти на Єлисаветградщині були хедери, талмудтори, молитовні школи, в яких діти отримували традиційну національно-релігійну освіту. Аналіз документів і матеріалів свідчить, що саме завдяки їм єврейський народ зберіг свої релігійні вірування, особливості національного побуту, звичаї, національне мистецтво. В них було збережене специфічне єврейське відношення до світу, а також формувалась у молоді єврейська ідентифікація.

Окольніча Т. В., доктор педагогічних наук, професор. Шановна Єлено Артурівно, чим обумовлено вибір хронологічних меж дослідження?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину XIX – початок XX століття. Нижня хронологічна межа дослідження окреслюється серединою XIX ст., оскільки в цей час спостерігається пошвавлення єврейської освіти на Єлисаветградщині, пов'язане з суспільно-економічними перетвореннями у країні, зміною традиційного способу життя єврейського населення та реформами єврейської освіти. Верхня хронологічна межа – 20-ті рр. XX ст. – зумовлюється змінами, які відбувалися в соціально-політичному житті суспільства, переходом питання освіти євреїв в інший ракурс, закриттям єврейських навчальних закладів на території краю.

В окремих випадках, для дослідження і показу передумов розвитку освіти євреїв автор виходив за окреслені хронологічні межі.

Окольніча Т. В., доктор педагогічних наук, професор. Шановна Єлено Артурівно, уточніть, які архівні матеріали Ви використовували у роботі?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. У роботі використано документи фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ф. №№. 12, 442, 707, 1316, 2045), Державного архіву Херсонської області, м. Херсон (ф. №№. 1, 3, 4, 5, 14) та Державного архіву Кіровоградської області, м. Кропивницький (ф. №№. 18, 57, 59, 64, 68, 78, 460, 635)

Руденко Т. В., кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Єлено Артурівно, окресліть територіальні межі дослідження?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Територіальні межі дослідження збігаються з територією Єлисаветградського повіту Херсонської губернії періоду другої половини XIX – початку XX століття (зазначимо, що Єлисаветградський повіт був одним із найбільших у Російській імперії. Із 449 повітів 50 губерній тільки 48 були більше Єлисаветградського) як специфічного густонаселеного регіону з компактним проживанням єврейського населення, в якому утворилася та розвилася чітка система освіти єврейської спільноти.

Завітренко Д. Ж., кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Єлено Артурівно, які історико-педагогічні методи Ви використовували для розв'язання завдань дослідження?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Для розв'язання завдань дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів, зокрема, історико-педагогічних – історико-структурний (забезпечив розробку структури дослідження, можливість систематизувати різновидові дослідження, присвячені розкриттю різних аспектів розвитку єврейської освіти, діяльності різних типів освітніх інституцій для євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття); історико-генетичний (надав можливість визначити соціально-історичні та культурно-педагогічні передумови виникнення єврейських навчальних закладів краю), порівняльно-історичний (дав змогу визначити суспільно-політичні та соціальні особливості суспільного розвитку та їх вплив на розвиток єврейської освіти в означений

історичний період; дозволив диференційовано простежити процеси інституційного, культурно-освітнього розвитку єврейської громади Єлисаветградщини), історико-типологічний (надав можливість установити особливості соціальної структури єврейської громади Єлисаветградщини), історико-системний (дав змогу не тільки розглядати єврейську громаду як систему, але й визначити її роль у загальній системі суспільних відносин, місце в системі державного й губернського управління, у розвитку освітніх процесів у краї в цілому), історико-статистичний (дозволив на підставі аналізу широкого кола статистичних джерел оцінити реальні результати модернізаційних процесів, зокрема, в освітньо-культурному вимірі, масштаб внеску єврейської громади в розвиток краю) та ін.

Ляшенко Р. О., кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Єлено Артурівно, розкрийте роль єврейської благодійності в розвитку освіти краю.

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. З 60-х рр. XIX ст. набула свого розвитку єврейська благодійність. Заможними особами з благодійною метою в розпорядження міського управління заповідалися та жертвувалися капітали. Гроші вносилися довічним вкладом у банк із тим, щоб відсотки з них щорічно видавалися або на користь єврейськи училищ чи громадської Талмуд-тори, або на користь найбідніших громадян міств іудейського віросповідання, або ж на користь єврейської міської богадільні для утримання її мешканців. З'ясовано, що переважна більшість ініціатив щодо відкриття єврейських навчальних закладів йшла від приватних осіб та громадських об'єднань, які були засновниками закладів, надавали їм фінансову підтримку діяльності. Найбільш відчутних зусиль у цьому плані докладали «Товариство для поширення просвіти серед євреїв», «Товариство поширення початкової та професійної освіти серед жіночого єврейського населення м. Єлисаветграда», «Товариство сприяння бідним євреям».

Бабенко Т. В., кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Єлено Артурівно, розкрийте особливості функціонування приватних єврейських жіночих навчальних закладів Єлисаветградщини досліджуваного періоду?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Провідною тенденцією функціонування приватних єврейських жіночих навчальних закладів Єлисаветградщини досліджуваного періоду був громадсько-державний характер управління, що проявлявся в керівництві жіночими навчальними закладами: розширення сфери управлінських функцій; прагнення до вдосконалення організації та підвищення якості навчально-виховного процесу; посилення уваги до виховної роботи тощо. Про що свідчить конструктивні ідеї як педагогів, так і представників батьківських комітетів, спрямовані на вдосконалення організації навчально-виховного процесу.

Бабенко Т. В., кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Єлено Артурівно, розкрийте як вплинула державна політика а на розвиток освіти євреїв ?

Васютинська Є. А.: Дякуємо за запитання. Державницька політика

уряду у відношенні єврейського населення носила чітко виражений дискримінаційний характер. Її основою стали соціально-економічні, правові і культурно-освітні перетворення, які царат здійснював комплексно по відношенню до своїх нових підданих, євреїв, видавши у ХІХ ст. понад 600 указів, постанов Сенату, розпоряджень різних відомств. У законах та постановах уряду відносно євреїв простежується намагання перетворити їх на законслухняних обрусілих громадян, тому значна частина правових актів чітко регулювала відповідно до великодержавних доктрин імперії освітні процеси. Державні та громадські діячі імперії усвідомлювали важливість освіти та виховання єврейської молоді у дусі імперських інтересів. Тогочасна влада встановила тотальний контроль за діяльністю єврейських традиційних навчальних закладів (затвердження єдиної навчальної програми викладання єврейських предметів для казенних училищ, хедерів і талмуд-тор, встановлення правил діяльності єврейських молитовних шкіл тощо). Однак у ході дослідження встановлено, що високий престиж освіти серед єврейського населення, з одного боку, був виявом давніх єврейських традицій, які уряду не вдалося винищити з свідомості євреїв. З іншого боку отримання якісної освіти та кваліфікації давало єврейській молоді можливість досягти достатньо високого статусу в суспільстві та врешті вирватися за межі «смуги осілості».

Виступи присутніх.

З характеристикою наукової зрілості здобувача виступив **науковий керівник доктор педагогічних наук, професор Філоненко О. В.**, яка відзначила, що у процесі підготовки за освітньо-науковою програмою за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки Васютинська Єлена Артурівна повністю виконала індивідуальний навчальний план, набула належні теоретичні знання, уміння й навички, сформувала теоретичні та науково-пошукові компетентності дослідника, достатні для бачення нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності.

Актуальність виконаного дисертаційного дослідження здобувач пояснює тим, що сьогодні значно актуалізується ідея полікультурності й полікультурної освіти, сутність якої полягає у формуванні людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, з розвиненим почуттям розуміння й поваги інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми різних національностей та вірувань.

На сучасному етапі розбудови України як багатонаціональної й полікультурної держави спостерігається посилення інтересу суспільства та історико-педагогічної науки до вивчення розвитку етнопедогогічної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України. Ці обставини спонукають до опрацювання матеріалів з історії розвитку освітніх процесів в окремих регіонах України, серед яких чільне місце у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття посідала Єлисаветградщина, яка відома своєрідними культурними та освітянськими традиціями, які обумовили формування досить яскравої педагогічної самобутності, яка проявилася в специфічності системи освіти, оригінальності педагогічних пошуків.

Дисертант зауважує, що єврейське населення Єлисаветградщини було одним із найпрогресивнішим в освітній сфері, активність якого в означений історичний період виявлялася у створенні різних типів освітніх закладів. У другій половині XIX – на початку XX століття на Єлисаветградщині функціонувала розгалужена система шкіл для єврейського населення. Таке формування та функціонування різних типів освітніх інституцій було своєрідним засобом не тільки збереження єврейської традиції, а й національної самоідентифікації.

Автор роботи акцентує увагу на тому, що історія розвитку єврейської освіти Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття ще не була предметом комплексного дослідження, у якому висвітлені як загальні проблеми становлення та розвитку освіти євреїв, так і її регіональні особливості. Водночас у цьому процесі були певні досягнення, які не втратили своєї наукової і практичної значущості.

Здобувач на належному рівні оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, що знайшло реалізацію в процесі проведення ним педагогічного дослідження, результати якого мають теоретичне та практичне значення, наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше: на основі аналізу джерел і сучасного осмислення проблеми, цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття; виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій; розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю; досліджено процес формування та розвитку мережі єврейських початкових, загальноосвітніх та професійних навчальних закладів на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Уточнено інформацію про еволюцію освіти єврейської національної меншини в тогочасній країні; організацію єврейської освіти на Єлисаветградщині в окреслених хронологічних межах;

Подальшого розвитку набули історіографія проблеми та класифікація джерел дослідження на основі проблемно-хронологічного підходу; місце і роль навчальних закладів для євреїв Єлисаветградщини в системі вітчизняної освіти.

До наукового обігу введено нові архівні матеріали, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку освіти євреїв краю у другій половині XIX – на початку XX століття.

Здобувачем з'ясовано ступінь вивчення проблеми, здійснено класифікацію джерельної бази та обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження.

Залежно від часу появи досліджень, їх характеру, питань, що порушуються в них, та відношення авторів до освіти євреїв виділяються три основні хронологічні періоди їх вивчення: перший – (друга половина XIX ст. – 1917 р.), другий – (1917 р. – кінець 1980-х рр.) та третій – (з початку 1990-х рр. до теперішнього часу).

Проаналізовані в дисертації праці систематизувались за двома основними підходами: хронологічним, проблемно-тематичним.

Визначення та застосування зазначених підходів до аналізу, класифікації та систематизації джерел дозволили організувати матеріал дослідження в певній послідовності, виділяючи з нього різні за змістом і завданнями окремі праці вчених та відтворити цілісну картину генези єврейської освіти Єлисаветградщини у другій половині XIX – на початку XX століття у теорії наукового знання.

Джерельна база впорядкована за критеріями, якими є походження, внутрішній зміст та зовнішня форма, а весь масив джерел з теми дослідження розглянуто відповідно до типолого-видової класифікації: за типом – це писемні пам'ятки, за видом – документальні та наративні. За формальною ознакою – неопубліковані та опубліковані.

Методологічний базис дослідження сформовано сукупністю наукових підходів (цивілізаційний, системний, культурологічний та регіональний), які у своїй сукупності, доповнюючи один одного, характеризуються внутрішньою єдністю, взаємозалежністю й методологічними взаємозв'язками. Комплексне використання підходів, принципів та методів дозволило всебічно осмислити проблему дослідження, уникнути тенденційності та упередженості, здійснити науковий аналіз та узагальнення щодо еволюції єврейської освіти на теренах краю в означений історичний період.

У роботі обґрунтовано провідні соціокультурні передумови розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

З'ясовано, що друга половина XIX – початок XX століття стає періодом не тільки суспільного, наукового, національного відродження, а й часом стрімкого розвитку єврейської освіти. Виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців з різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад,

приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій.

Здобувачем розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Співіснування різних етносів було особливістю єлисаветградської культури другої половини XIX – початку XX століття, воно спричинило до виникнення міжкультурних діалогів на території краю, чим сприяло поступовому змішуванню етнокультур та здійснювало вплив на формування культурно-освітнього життя Єлисаветградщини.

Визначено основні напрямки діяльності Єлисаветградської єврейської громади у галузі освіти: сприяння розширенню мережі навчальних закладів для дітей євреїв, матеріальне забезпечення освітніх установ, підвищення добробуту вчителів, поліпшення їхніх побутових умов, прагнення до загальної початкової освіти єврейських дітей, заохочення і підтримка учнів з незаможних прошарків населення, залучення широкої громадської допомоги в основному матеріальної для підтримки єврейського шкільництва.

Встановлено, що провідними чинниками розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період були: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю.

У дослідженні схарактеризовано особливості діяльності різних типів єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині в окреслений історичний період.

З'ясовано, що у другій половині XIX – на початку XX століття на Єлисаветградщині складалася досить чітка, розгалужена система закладів освіти різного типу, рівня і форми власності, в яких здобували освіту євреї. Виявлено, що освіта єврейських дітей в різних навчальних закладах мала свої особливості й відмінності як за змістом, так і за формами її реалізації. Формування мережі єврейських шкіл було основою для національного і культурного відродження єврейського населення, що забезпечило підвищення загального показника освіченості мешканців краю. Виховуючи своїх дітей, євреї дбали не лише про загальну, але й релігійну освіту, не безпідставно вбачаючи в цьому надійні засади духовності. Основою духовного життя євреїв була іудейська релігія і система виховання й освіти, які тісно пов'язувалися одна з одною і були основними чинниками збереження єврейських культурних традицій.

Виявлено, що в означений період на території краю функціонували як державні так і приватні чоловічі й жіночі початкові єврейські навчальні заклади: талмуд-тори, хедери, колоніальні школи, державні єврейські навчальні заклади, училища третього розряду для хлопчиків і дівчаток та ін. Результати дослідження свідчать, що в них було збережене специфічне

єврейське відношення до світу, а також формувалась у підростаючого покоління єврейська ідентифікація.

Промовистим показником високого рівня модернізації євреїв за освітнім фактором на території краю в означений період було значне збільшення кількості єврейських учнів у всіх типах світських навчальних закладів як державних, так і приватних. Діти євреїв здобували освіту не лише в єврейських навчальних закладах, але й становили значну частку учнів серед інших освітніх закладів краю.

Єврейське населення краю було тією етнічною групою, що проявляло високу активність у справі створення приватних навчальних закладів. Доведено, що єврейські приватні освітні заклади мали більше переваг у порівнянні з іншими навчальними закладами, тому що процес навчання здійснювався вчителями, що мали спеціальні свідоцтва і були достатньо підготовленими, більш якісними та змістовнішими були й навчальні програми, якими передбачалось не тільки вивчення загальнообов'язкових предметів, а й вивчення додатково іноземних мов, музики та інших. Приміщення для приватних шкіл були більш пристосовані для зайняття учнів і відповідним чином обладнані. Це було можливе завдяки благодійності спроможних єврейських громадян, єврейських товариств, які сприяли відкриттю цих закладів та надавали їм фінансову та організаційну підтримку.

З'ясовано, що спонукальним мотивом до започаткування професійної освіти на Єлисаветградщині були нагальні потреби єврейської громади краю. Особливості національно-господарської спеціалізації єврейства обумовили його велику цікавість до комерційної освіти, яку навчальні заклади професійного спрямування краю. Прикметною ознакою діяльності цих закладів була практична спрямованість навчання. Комерційна освіта приваблювала єврейство можливістю її подальшого практичного застосування за умов межі осілості.

В умовах зростання попиту на професійну музичну освіту в Єлисаветграді відкриваються приватні професійні музичні навчальні заклади, де значну частку учнів становили євреї. Діяльність приватних музичних шкіл стала міцним підґрунтям у становленні професійної музичної освіти краю, компенсуючи відсутність спеціалізованих музичних освітніх установ.

Представлення результатів наукової роботи Є. А. Васютинської, кількість та обсяг публікацій, їх повнота щодо розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо дисертаційних праць, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії. У висновках до кожного розділу роботи наведений перелік праць дисертанта, які відображають основний зміст розділу.

Апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях переконує, що матеріали дослідження мають теоретичну значущість та практичну цінність.

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною працею здобувача. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто. У дослідженні використання наукових текстів, ідей, розробок,

наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування.

У процесі виконання дослідження здобувач показав себе як свідомий, творчий, спроможний до вирішення наукових завдань дослідник.

Отже, здобувач повністю виконав відповідну освітньо-наукову програму та підготував дисертацію на належному науковому рівні.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор Васютинська Єлена Артурівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

З оцінкою дисертації Васютинської Єлени Артурівни виступили **рецензенти:**

– **професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор Савченко Н. С.**, яка зазначила, що автор дослідження звернулася до актуальної проблеми дослідження, адже на сучасному етапі розбудови України як багатонаціональної й полікультурної держави спостерігається посилення інтересу суспільства та історико-педагогічної науки до вивчення розвитку етнонаціональної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України. Ці обставини спонукають до опрацювання матеріалів з історії розвитку освітніх процесів в окремих регіонах України, серед яких чільне місце у другій половині XIX – на початку XX століття посідала Єлисаветградщина, яка відома своєрідними культурними та освітянськими традиціями, які обумовили формування досить яскравої педагогічної самобутності, яка проявилася в специфічності системи освіти, оригінальності педагогічних пошуків. Єврейське населення Єлисаветградщини було одним із найпрогресивніших в освітній сфері, активність якого в означений історичний період виявлялася у створенні різних типів навчально-освітніх закладів. Враховуючи зазначене, дисертаційне дослідження Васютинської Єлени Артурівни на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є актуальним та своєчасним.

У дисертації чітко визначено об'єкт, предмет, обґрунтовано хронологічні межі дослідження. Дисертантка чітко сформулювала мету дисертаційної роботи, що полягає у здійсненні історико-педагогічного аналізу розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Авторка окреслила територіальні межі дослідження та зазначила, що вони збігаються з територією Єлисаветградського повіту Херсонської губернії періоду другої половини XIX – початку XX століття (Єлисаветградський повіт був одним із найбільших у Російській імперії. Із 449 повітів 50 губерній тільки 48 були більше Єлисаветградського) як специфічного густонаселеного регіону з компактним проживанням єврейського населення, в якому утворилася та розвилася чітка система освіти єврейської спільноти.

Заслуговує на увагу наукова новизна та теоретичне значення дослідження, яке полягає в тому, що дисертантка вперше: на основі аналізу джерел і сучасного осмислення проблеми, цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття; виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій; розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю; досліджено процес формування та розвитку мережі єврейських початкових, загальноосвітніх та професійних навчальних закладів на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття; уточнено інформацію про еволюцію освіти єврейської національної меншини в тогочасній країні; організацію єврейської освіти на Єлисаветградщині в окреслених хронологічних межах; подальшого розвитку набули історіографія проблеми та класифікація джерел дослідження на основі проблемно-хронологічного підходу; місце і роль навчальних закладів для євреїв Єлисаветградщини в системі вітчизняної освіти. До наукового обігу введено нові архівні матеріали, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку освіти євреїв краю у другій половині XIX – на початку XX століття.

Матеріали дисертації мають практичне значення: систематизовані та узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок із історії педагогіки; можуть бути використані для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Історія педагогіки», «Історія України», «Навчально-виховний процес в історичному вимірі» та ін.; при підготовці навчально-методичного забезпечення та укладання підручників, посібників із цих дисциплін; є основою для створення спецкурсів з досліджуваної проблеми в межах

національно-регіонального компонента вищої професійної освіти. Основні положення, результати й висновки можуть бути використані у закладах вищої освіти під час написання курсових і кваліфікаційних робіт, проведення подальших наукових досліджень із проблем розвитку єврейської освіти краю. Можуть бути використані у практичній діяльності єврейськими національними освітніми установами.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний номер 0116U003481). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 2 від 30.09.2019 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 16 від 26.06.2023 р.).

Вивчення рукопису дисертації, опублікованих статей і тез доповідей Васютинської Єлени Артурівни переконливо засвідчує, що авторський підхід до розкриття вибраної історико-педагогічної теми можна характеризувати як фундаментальний і багатоаспектний. Позитивної оцінки заслуговують визначені дисертанткою методологічні засади, які передбачали використання таких підходів: цивілізаційного, системного, культурологічного та регіонального. Зазначені підходи у взаємозв'язку дозволили здобувачці з'ясувати особливості розвитку шкільної єврейської освіти на культурологічних засадах, обґрунтувати об'єктивні висновки й узагальнення щодо історико-педагогічного та науково-методичного внеску в педагогічну науку.

Для розв'язання окреслених завдань дисертантка широко використала комплекс взаємопов'язаних методів дослідження.

До вагомих здобутків дисертантки належить здійснення класифікації джерельної бази дослідження, характеристика історіографії дослідження, розгляд передумов розвитку становлення та розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття. Сукупність задіяних і проаналізованих дисертанткою джерел свідчить водночас і про глибину проведеного дослідження, і про достатню повноту та якість його ідейно-фактажного підґрунтя, адже для будь-якої історичної студії джерельна база – це першооснова, якою визначається цінність і значущість виконаної роботи, а також аргументованість сформульованих висновків. Маємо підстави констатувати: джерельна база дослідження складається з різномасштабних публікацій з питань освіти і педагогіки, періодичних видань досліджуваного періоду і є докладною і всебічною. Важливо зазначити, що у випадку конкретної теми дослідження Васютинської Є. А. саме ретельна робота з джерелами дала змогу дисертантці вийти на рівень змістовних

історичних узагальнень і висновків, а також увести до наукового обігу нові важливі факти й відомості.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується докладним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і не викликає сумніву.

Дисертаційна робота Васютинської Є. А. містить нові наукові положення до вирішення важливої й актуальної проблеми, що полягає в комплексному і всебічному висвітленні розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Структура рецензованої праці відповідає меті і завданням дослідження, що зумовлює її логічну обґрунтованість і завершеність. Зміст дисертації в цілому характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи та переконує у тому, що авторка досягла сформульованої мети дослідження й виконала зазначені у вступі завдання. Загалом зміст дисертації, публікацій дисертантки дає підстави стверджувати, що подане до захисту дослідження є фундаментальним і завершеним, його результати містять беззаперечну наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на міжнародних конференціях.

Необхідно наголосити, що основні положення та висновки роботи знайшли належну апробацію у наукових працях. Основні результати дисертації висвітлено у 11 публікаціях автора, з них 9 – одноосібні, з-поміж яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 3 статті – у закордонних наукових виданнях (з них 1 стаття в науковому виданні, що входить до бази Web of Science Core Collection), 4 тези – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (319 найменувань, із них 59 – архівних джерел), 11 додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту.

Результати дослідження подані логічно та структуровано.

На нашу думку, висновки до розділів і загальні висновки є чіткими та логічно аргументованими, містять коректні узагальнення, їх зміст переконує у тому, що дисертантка досягла поставленої мети дослідження і виконала поставлені завдання.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Дотриманні в роботі принципи академічної доброчесності. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення представленого дисертаційного дослідження, висловимо деякі зауваження та побажання:

1. Враховуючи досвід діяльності єврейських навчальних закладів освіти Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття та з метою запобігання помилок на сучасному етапі розвитку єврейської освіти краю, у роботі варто було б сформулювати як позитивні, так і негативні тенденції розвитку єврейської освіти в краї.

2. Для більш наочного сприйняття матеріалу дисертації досліднику варто було б здійснити порівняльний аналіз (у вигляді таблиці) щодо змісту, форм, методів навчання та виховання у приватних та державних єврейських закладах освіти Єлисаветградщини досліджуваного періоду.

3. Автору також варто було б окреслити перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей і досвіду єврейської освіти досліджуваного періоду в сучасних умовах.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор Васютинська Єлена Артурівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

– доцент кафедри мистецької освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Дубінка М. М., який зазначив, що в умовах кардинальних змін та подальшої розбудови України як багатонаціональної й полікультурної держави спостерігається тенденція підвищення інтересу суспільства та історико-педагогічної науки до вивчення особливостей становлення та розвитку національної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України, одним з яких була Херсонська губернія з середини XIX – на початку XX ст.

Аналіз змістовної сторони дисертації Васютинської Є. А. засвідчує, що її авторка розкриває важливу наукову проблему, доводячи значущість вивчення питань регіональної освіти й виховання, історико-педагогічних засад формування національного підґрунтя. Не випадково, у підходах до оцінки розвитку освіти тих часів на теренах Єлисаветградщини, окремим вектором є вивчення стану єврейської освіти, дослідження її змістовно-процесульної сторони, врахування та підтримка етнокультурних, освітніх і виховних традицій.

Варто зазначити, що текст дисертації комплексно охоплює широке коло питань стовно ретроспективи аналізу досягнень минулого, збереження та примноження напрацювань попередніх поколінь учених та педагогів-

практиків, ґрунтового вивчення чинників розвитку тогочасної освітньої галузі.

Реалізуючи окреслені завдання дослідження, авторка аналізує значний обсяг відповідних інформаційних джерел. У роботі чітко прослідковується наукова позиція автора.

У дослідженні чітко представлено наукову новизну і теоретичну значущість. Обґрунтовані в ній положення, узагальнення і висновки надзвичайно важливі для процесу подальшого розвитку історико-педагогічної науки в контексті реформування національної освітньо-виховної системи, що враховує особливості поліетнічності.

Васютинська Є. А. коректно й чітко сформулювала мету, завдання, гіпотезу, окреслила методи дослідження, що дозволило їй визначити найбільш ефективні підходи до організації наукового пошуку.

Не викликає заперечень й логіка подання результатів дослідження; структурування матеріалу та його представлення у трьох розділах дисертації дозволило здобувачці ґрунтовно й послідовно розкрити проблему розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Як вимагає логіка, в першому розділі – «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологія дослідження» на основі проблемно-хронологічного підходу автор глибоко розкриває історіографію визначеного наукового питання та здійснює класифікацію джерел дослідження. На основі результатів вивчення численних наукових праць, здобувачкою обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження.

У другому розділі – «Провідні передумови та чинники розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття» – Васютинською Є. А. виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій. Глибокий аналіз наукових джерел дозволив дисертантці розкрити провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю.

Зміст третього розділу дисертації – «Організація та функціонування єврейського шкільництва на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на

початку ХХ століття» чітко характеризує процес формування та розвитку мережі єврейських початкових та загальноосвітніх навчальних закладів на території краю в означений історичний період; генезу єврейської професійної освіти на Єлисаветградщині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Авторка розкриває їх роль, окреслюючи статус тогочасних навчальних закладів для євреїв Єлисаветградщини в системі вітчизняної освіти.

Всі наукові положення й висновки дисертації є повно обґрунтованими.

Робота має практичне значення, яке полягає в тому, що систематизовані та узагальнені положення, наявний фактологічний матеріал, джерельна база дослідження є цінним підґрунтям для подальших наукових розвідок із історії педагогіки; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Історія педагогіки», «Історія України», «Навчально-виховний процес в історичному вимірі» тощо.

Цінним у роботі є введення дисертанткою до наукового обігу нових архівних матеріалів, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку освіти євреїв та краю у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Зміст роботи доповнюється завдяки представленню матеріалів через додатки (11).

Вагомими, що відповідають сучасним вимогам, є впровадження та оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. Як підтвердження цього є їх належна апробація на конференціях різного рівня (4 тези у матеріалах науково-практичних конференцій).

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 11 публікаціях автора, з них 9 – одноосібні, з-поміж яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 3 статті – у закордонних наукових виданнях (з них 1 стаття в науковому виданні, що входить до бази Web of Science Core Collection).

Отже, представлення результатів дослідження, кількість та обсяг публікацій, їх повнота розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо наукових робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. У роботі дотримані принципи академічної доброчесності, адже використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і застосовані для підкріплення узагальнених результатів.

Виходячи із зазначеного, є підстави вважати дисертаційну роботу Васютинської Є. А. дослідженням, що має теоретико-практичну значущість та свідчить про вміння автора виявляти й ґрунтовно досліджувати актуальні проблеми історико-педагогічної науки. Водночас робота Васютинської Єлени Артурівни містить положення, які спонукають до дискусії. До них можна віднести такі:

1. Варто уточнити, які саме архівні матеріали, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині досліджуваного періоду було введено до наукового обігу вперше.

2. Робота виграла б, аби дослідниця схарактеризувала досвід діяльності різних типів єврейських навчальних закладів Єлисаветградщини у порівнянні з іншими єврейськими навчальними закладами українських губерній досліджуваного періоду, акцентуючи увагу на спільних і специфічних ознаках.

3. З огляду на теоретичну та практичну значущість дисертації, висловлюємо побажання щодо висвітлення її результатів у вигляді навчально-методичного посібника.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Вважаю, що дисертаційна робота на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор Васютинська Єлена Артурівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

З оцінкою дисертації також **виступили:**

Професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор Окольніча Т. В. вказала, що у роботі чітко сформульовано позиції, що обумовили вибір теми. Адже сьогодні значно актуалізується ідея полікультурності й полікультурної освіти, сутність якої полягає у формуванні людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, з розвиненим почуттям розуміння й поваги інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми різних національностей та вірувань. Ці обставини спонукають до опрацювання матеріалів з історії розвитку освітніх процесів в окремих регіонах України, серед яких чільне місце у другій половині XIX – на початку XX століття посідала Єлисаветградщина, на території якої значну частку населення становили євреї та функціонували різні типи освітніх інституцій, що було своєрідним засобом не тільки збереження єврейської традиції, а й національної самоідентифікації.

Дисертація відзначається логікою побудови наукового апарату: чітко сформульована мета, завдання дослідження, об'єкт, предмет, наукова новизна роботи.

Заслуговує на увагу широка джерельна база та апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Дослідницею вперше, на основі аналізу джерел і сучасного осмислення проблеми, цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття; виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в

означений період: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій; розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю; досліджено процес формування та розвитку мережі єврейських початкових, загальноосвітніх та професійних навчальних закладів на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Окольнича Т. В. підтримала рецензентів і відзначила, що дисертаційне дослідження слід оцінити позитивно та рекомендувати його до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Бабенко Т. В. зазначила, що дисертаційне дослідження Васютинської Є. А. «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» є самостійним завершеним дослідженням актуальної проблеми історико-педагогічної науки.

Структура дисертації логічно продумана, розглянуті наукові положення вірогідні, що забезпечується їх теоретичною обґрунтованістю, використанням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження. Дисертаційна робота містить у своїй структурі три розділи, кожен із яких характеризується певним внеском у розвиток означеної проблеми.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід до вирішення важливої й актуальної проблеми, що полягає в комплексному і всебічному висвітленні розвитку освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Робота відзначається практичною спрямованістю, систематизовані та узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок із історії педагогіки; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Історія педагогіки», «Історія України», «Навчально-виховний процес в історичному вимірі» та ін.; при підготовці навчально-методичного забезпечення та укладання підручників, посібників із цих дисциплін; є основою для створення спецкурсів з досліджуваної проблеми в межах національно-регіонального компонента вищої професійної освіти.

Основні положення, результати й висновки можуть бути використані у закладах вищої освіти під час написання курсових і кваліфікаційних робіт, проведення подальших наукових досліджень із проблем розвитку єврейської освіти краю; у практичній діяльності єврейськими національними освітніми установами.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута.

Високо оцінюючи результати дослідження, Бабенко Т. В. підтримала думку рецензентів, що дисертаційне дослідження слід оцінити позитивно та рекомендувати його до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Ст. викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Ляшенко Р. О. наголосив на актуальності та значущості порушеної проблеми, на недостатній розробці й науковому обґрунтуванні цієї проблеми в теорії і практиці, на науковій новизні дослідження.

У дисертації чітко сформульовано понятійний апарат дослідження. Відповідно до об'єкта і предмета визначено мету, у логічному взаємозв'язку з ними висунуті завдання, які надалі підтверджені результатами дисертаційного дослідження. У роботі рельєфно представлено ступінь і основні напрями наукової розробки досліджуваної проблеми. Реалізація авторського наукового пошуку відображена і в науковій новизні, яка є і беззаперечною, і очевидною.

Отримані в процесі дослідження результати дали дисертантці підстави для формулювання аргументованих висновків.

Ляшенко Р. О. підтримав рецензентів і зазначив, що дисертаційна робота Васютинської Є. А. є оригінальним, самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову цінність та практичну значущість, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор Рацул А. Б. дав позитивну оцінку дисертаційному дослідженню в цілому. Зазначив, що Васютинська Є. А. комплексно й всебічно висвітлила наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального вивчення. Дослідження є актуальним у контексті вивчення особливостей становлення та розвитку національної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України, одним з яких була Єлисаветградщина у другій половині XIX – на початку XX століття.

Робота характеризується логічно виваженою структурою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань і відображає досягнення поставленої мети.

Схвалення заслуговує вирішення в роботі низки дослідницьких завдань, а саме: з'ясовано ступінь вивчення проблеми, здійснено класифікацію джерельної бази та обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження, виявлено провідні соціокультурні передумови розвитку освіти євреїв на

Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття, розрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття, схарактеризовано особливості діяльності різних типів єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині в окреслений історичний період.

Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

Рацул А. Б. дійшов висновку, що дисертаційну роботу Васютинської Єлени Артурівни «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» слід вважати завершеним, самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Заслухавши і обговоривши доповідь Васютинської Єлени Артурівни, а також за результатами попередньої експертизи представленої дисертації на засіданні кафедри педагогіки та спеціальної освіти, прийнято **висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» здобувача ступеня доктора філософії Васютинської Єлени Артурівни за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки**

Головуючий на засіданні:

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Анатолій РАЦУЛ

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Наталія САВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка

 Микола ДУБІНКА



Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» здобувача ступеня доктора філософії Васютинської Єлени Артурівни за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми. Сьогодні значно актуалізується ідея полікультурності й полікультурної освіти, сутність якої полягає у формуванні людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, з розвиненим почуттям розуміння й поваги інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми різних національностей та вірувань. Про це свідчить низка чинних нормативно-правових документів, пов'язаних із питаннями історії національної освіти (Конституція України (1996), закони України «Про освіту» (2001, 2017), «Про національні меншини в Україні» (1992), Декларація про державний суверенітет України (1990), Декларація прав національностей України (1991), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1997), «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)» (1993) та ін.). Ст. 11 основного Закону України визначає, що держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної й релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

На сучасному етапі розбудови України як багатонаціональної й полікультурної держави спостерігається посилення інтересу суспільства та історико-педагогічної науки до вивчення розвитку етнонаціональної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України. Ці обставини спонукають до опрацювання матеріалів з історії розвитку освітніх процесів в окремих регіонах України, серед яких чільне місце у другій половині XIX – на початку XX століття посідала Єлисаветградщина, яка відома своєрідними культурними та освітянськими традиціями, які обумовили формування досить яскравої педагогічної самобутності, яка проявилася в специфічності системи освіти, оригінальності педагогічних пошуків.

Зауважимо, що єврейське населення Єлисаветградщини було одним із найпрогресивнішим в освітній сфері, активність якого в означений історичний період виявлялася у створенні різних типів освітніх закладів. У другій половині XIX – на початку XX століття на Єлисаветградщині функціонувала розгалужена система шкіл для єврейського населення. Таке формування та функціонування різних типів освітніх інституцій було своєрідним засобом не тільки збереження єврейської традиції, а й національної самоідентифікації.

Різним аспектам розвитку єврейської освіти в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. присвячено дослідження сучасних українських учених Н. Бакуліної, Л. Зеленської, М. Лазарович та Н. Лазарович, О. Наймана, А. Подольського, С. Роєнко, Н. Савченко, Н. Сейко та ін.

Серед регіональних досліджень про історію євреїв, що акцентують свою увагу на вивченні розвитку освітніх процесів даної етнічної групи, виділяються роботи таких авторів: Л. Антонюк, О. Борейко, В. Гончаров, О. Іващенко, А. Мелешенко, І. Мельник, О. Крічкер, В. Надольської, М. Панчук, Ю. Поліщук, Н. Рудницької, В. Щукіна, В. Яшина та ін. Їх наявність дозволяє здійснювати компаративний міжрегіональний аналіз проблеми та узагальнення наявних у них результатів у межах макрорегіональних досліджень.

Вагому цінності для розуміння специфіки регіональних ознак освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття мають наукові розвідки О. Акімкіна, О. Боська, М. Дубінки, А. Кендюхової, П. Кизиминка, Ж. Колоскової, О. Литвиненко, О. Лютої, О. Олізько, О. Філоненко, С. Якименко та ін. У своїх працях учені приділяли увагу становленню та розвитку єврейського шкільництва в краї.

Однак історія розвитку єврейської освіти Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття ще не була предметом комплексного дослідження, у якому висвітлені як загальні проблеми становлення та розвитку освіти євреїв, так і її регіональні особливості. Водночас у цьому процесі були певні досягнення, які не втратили своєї наукової і практичної значущості.

Актуальність та доцільність дослідження зумовлена також наявністю певних суперечностей між:

- суспільним усвідомленням важливості розвитку національної освіти та діяльністю в цьому напрямку державних та місцевих владних структур;
- необхідністю впровадження національно-регіонального компоненту в освіті та темпами його практичного здійснення;
- важливістю самої ідеї відродження національної самосвідомості народів, що населяють територію краю, та реальним станом справ на місцях;
- можливостями громадської та приватної ініціативи щодо розвитку мережі національних шкіл та формальним ставленням до них з боку місцевих органів влади.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний номер 0116U003481). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 2 від 30.09.2019 р.) та уточнено вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 16 від 26.06.2023 р.).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить

теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Достовірність результатів дослідження підтверджена теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням методів, адекватних до предмета, мети та завдань дисертації.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру полягає в тому, що вперше: на основі аналізу джерел і сучасного осмислення проблеми, цілісно схарактеризовано розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття; виявлено соціокультурні передумови розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині в означений період: сформованість традиційної освіти на засадах історії та культури єврейського народу; піднесення соціально-економічних перетворень у суспільстві, що потребувало масової освіти, підготовку кваліфікованих фахівців із різних сфер життя; впровадження урядових реформ щодо єврейської освіти; започаткування єврейських навчальних закладів різних типів, нормативне забезпечення їх діяльності; активна діяльність єврейських громад, приватна ініціатива громадських діячів у створенні єврейських освітніх інституцій; розкрито провідні чинники розвитку єврейської освіти на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: поліетнічність регіону, наявність законодавчої регламентації єврейської освіти; встановлення громадсько-державного характеру організаційних засад її діяльності; вияв громадської ініціативи у відкритті єврейських навчальних закладів; врахування в організаційно-змістових аспектах діяльності єврейських шкіл соціальних та економічних потреб розвитку краю; досліджено процес формування та розвитку мережі єврейських початкових, загальноосвітніх та професійних навчальних закладів на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття;

– уточнено інформацію про еволюцію освіти єврейської національної меншини в тогочасній країні; організацію єврейської освіти на Єлисаветградщині в окреслених хронологічних межах;

– подальшого розвитку набули історіографія проблеми та класифікація джерел дослідження на основі проблемно-хронологічного підходу; місце і роль навчальних закладів для євреїв Єлисаветградщини в системі вітчизняної освіти.

До наукового обігу введено нові архівні матеріали, дослідження краєзнавчого спрямування, що стосуються розвитку освіти євреїв краю у другій половині XIX – на початку XX століття.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що систематизовані та узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок із історії педагогіки; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів «Історія педагогіки», «Історія України», «Навчально-виховний процес в історичному вимірі» та ін.; при підготовці навчально-методичного

забезпечення та укладання підручників, посібників із цих дисциплін; є основою для створення спецкурсів з досліджуваної проблеми в межах національно-регіонального компонента вищої професійної освіти.

Основні положення, результати й висновки можуть бути використані у закладах вищої освіти під час написання курсових і кваліфікаційних робіт, проведення подальших наукових досліджень із проблем розвитку єврейської освіти краю; у практичній діяльності єврейськими національними освітніми установами.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 53/1–н від 26.06.2023 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1845 від 17.08.2023 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 08/1–391/3 від 18.10.2023 р.).

Основні положення та результати дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях: міжнародних – «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (Одеса, 2020), «International Forum: Problems and Scientific Solutions» (Мельбурн, Австралія, 2023), «Trends and modern methods of improving scientific ideas» (Мельбурн, Австралія, 2023), «New ways of creating scientific ideas for implementation» (Варна, Болгарія, 2023).

Результати дослідження обговорювалися й позитивно оцінені на щорічних звітних наукових і науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Кропивницький, 2020–2023). Матеріали дослідження представлено й обговорено на засіданнях та теоретико-методологічних семінарах кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Оцінка структури дисертації, її мови і стилю викладання. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (319 найменувань, із них 59 – архівних джерел), 11 додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту.

Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладання матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Дотриманні в роботі принципи академічної доброчесності. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Основні результати дисертації висвітлено у 11 публікаціях автора, з них 9 – одноосібні, з-поміж яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях

України, 3 статті – у закордонних наукових виданнях (з них 1 стаття в науковому виданні, що входить до бази Web of Science Core Collection), 4 тези – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Особистий внесок автора в працях, опублікованих у співавторстві. У статті «The features of the development of education in Elisavetgrad region in the second half of the XIX – the beginning of the XX century» (внесок автора 35 %) автором здійснено загальну характеристику освітніх процесів на Єлисаветградщині в означений хронологічний період, розкрито внесок громадсько-педагогічного руху, який призвів до розвитку освіти, педагогічної думки та просвітницької діяльності в краї. У статті «Features of training specialists using innovative approaches» (внесок автора 25 %) автором розкрито особливості підготовки фахівців з використанням інноваційних підходів.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Васютинська Є. Становлення та розвиток системи різних типів навчальних закладів для національних меншин на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький: ЦДПУ імені Володимира Винниченка, 2022. Вип. 207. С. 117–122. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-113-118>

2. Васютинська Є. А. Розвиток єврейського шкільництва на Єлисаветградщині в другій половині XIX – на початку XX століття. *Педагогічні науки: теорія та практика*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 2. С. 7–11. DOI : <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-2-01>

3. Васютинська Є. А. Розвиток освіти національних меншин на Єлисаветградщині у другій половині XIX – на початку XX століття: історіографічний аналіз проблеми. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 93. С. 30–34. DOI : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.06>

4. Васютинська Є. А. Діяльність приватних єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині на початку XX століття. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький: ЦДУ імені Володимира Винниченка, 2023. Вип. 209. С. 117–122. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-423-428>

Статті у закордонних наукових періодичних виданнях:

5. Vasiutynska O. The organization of medical education in Elisavetgrad region in the second half of the XIX century. *Pedagogy and Education Management Review*, 2020. № 1. С. 21–27. DOI : <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2020-1-21>

6. Filonenko O., Vasiutynska O. The features of the development of education in Elisavetgrad region in the second half of the XIX – the beginning of the XX century. *Pedagogy and Education Management Review*. 2020. № 2. С. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2020-2-34>

7. Knysh I., Tiahur L., Ivanova V., Vasiutynska Y., Shovsh K. Features of training specialists using innovative approaches. *Amazonia Investiga*. 2023. 12(62). P. 230–239. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2023.62.02.23> (Web of Science)

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Васютинська Є. А. Роль науково-медичного товариства в розвитку медичної освіти на Єлисаветградщині в другій половині XIX століття. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 травня 2020 р., м. Одеса). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 97–102.

9. Васютинська Є. А. До історії становлення та розвитку Єлисаветградського єврейського жіночого училища. *International Forum: Problems and Scientific Solutions*: матер. XI міжнар. наук.-практ. конф. (6–8 квітня 2023 р., Мельбурн, Австралія). Мельбурн, 2023. С. 106–108. URL : <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2893>

10. Васютинська Є. А. Діяльність єврейських жіночих навчальних закладів на Єлисаветградщині на початку XX століття. *Trends and modern methods of improving scientific ideas*: матер. XXX міжнар. наук.-практ. конф. (01–04 серпня 2023 р., Мельбурн, Австралія). Мельбурн, 2023. С. 88–89. URL : <https://isg-konf.com/uk/trends-and-modern-methods-of-improving-scientific-ideas/>

11. Васютинська Є. А. Розвиток приватних єврейських навчальних закладів на Єлисаветградщині на початку XX століття. *New ways of creating scientific ideas for implementation*: матер. I міжнар. наук.-практ. конф. (18–20 вересня 2023 р., Варна, Болгарія). Варна, 2023. С. 139–140. URL : <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/09/new-ways-of-creating-scientific-ideas-for-implementation.pdf>

Публікації Васютинської Є. А. відповідають усталеним вимогам, достатньо повно відображають суть та результати виконаного дослідження.

Рекомендації дисертації до захисту з урахуванням наукової зрілості пошукувача.

Дисертація Васютинської Єлени Артурівни «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» за науковим рівнем, практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

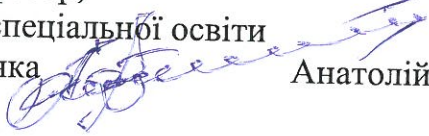
затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502).

З урахуванням цього кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка рекомендує завершене самостійне дослідження Васютинської Єлени Артурівни «Розвиток освіти євреїв на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття)» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

За затвердження висновку проголосували: «за» – 11; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуючий на засіданні:

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка


Анатолій РАЦУЛ

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка


Наталія САВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
ЦДУ імені Володимира Винниченка


Микола ДУБІНКА

«14» грудня 2023 р.

